

KOVÁCS KASZÁS REBEKA

Online bírósági eljárások a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének fényében

ABSTRACT

Is the idea of introducing online courts merely a set of utopian theses or can it have realistic chances and benefits in the light of Hungarian litigation traditions? On what basis can the applicability and compatibility with our procedural rules be assessed? The aim of this thesis is to present the online courts and their previous regulation and to analyse the applicability of the procedural order through the yardstick of the right to a fair trial.

Keywords: right to a fair trial ■ justice ■ digitalisation ■ online courts

I. BEVEZETÉS

Napjainkban elkerülhetetlen az információs és informatikai technológiák jogfejlődésre, jogalkalmazásra és az igazságszolgáltatás működésére gyakorolt hatásának átgondolása és az ezzel kapcsolatos jövőképek kialakítása. Az előttünk álló fejlődés mértékét még sok tekintetben nem látjuk tisztán, azonban, ha az elmúlt húsz év technológiai előre lépéseit, a hétköznapi átlag felhasználók megjelenését és az internet térhódítását vesszük alapul, látható, hogy a Richard Susskind által 2019-ben előrevetített „online bíróságok” és a jövő igazságszolgáltatásának gondolata már nem olyan elképzelhetetlen, mint korábban.^[1]

A jelenleg hatályos polgári eljárásjogi rendelkezések fényében a polgári perekben elektronikus hírközlő hálózat útján elrendelt eljárási cselekményekről – és nem teljes online eljárásokról – beszélhetünk.^[2] A világjárvány az online tárgyalások szükségszerűsége tekintetében jelentős szemléletváltást eredményezett. Ezen időszakban lehetőség nyílt

[1] Ld. Susskind, 2019.

[2] A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 622. § (1) bekezdése meghatározott esetekben nyújt lehetőséget a bíróság és a felek számára az elektronikus úton történő meghallgatásra.

az érdemi tárgyalások online platformon való kitűzésére és lebonyolítására, az egyes eljárási cselekmények lefolytatását a fizikai értelemben vett közvetlenség mellőzésével, így elsődlegesen elektronikus eszköz útján vagy írásbeli úton kellett foganatosítani. Mindezek alapján látható, hogy a magyar jogrendszer számára nem idegen ezen speciális eljárási forma, így nem elrugaszkodott gondolat annak vizsgálata, hogy tág értelemben véve az online bíróságok milyen hatással lehetnek polgári perrendi szabályainkra, milyen érvek és ellenérvek sorakoztathatók fel ezen újtással szemben, és ténylegesen a jövő igazságszolgáltatásának részeként tekinthetünk-e az online eljárásokra.

Álláspontom szerint az érvek és ellenérvek mintegy mércéjeként szolgálhat a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványainak az érvényesülésének áttekintése, amelyből viszonylag objektív következtetések vonhatók le a tekintetben, hogy az online bíróságok, Osztovits András szavaival élve „új esélynek vagy veszélynek” tekinthetőek-e az igazságszolgáltatásban.^[3]

II. DIGITÁLIS ÉS ONLINE BÍRÓSÁGOK HAZÁNKBAN

A teljes áttekinthetőség érdekében szükségesnek tartom ismertetni a jelenlegi és korábbi szabályozási környezetet, a bevezetőben említett technológiai fejlődési ív leglényegesebb pontjait, mellyel egyidejűleg egyfajta lehatárolást is kívánok képezni a digitális és az online bíróságok közötti fogalomhasználatom tekintetében.

A 2010-es években indultak el jelentős fejlesztések az igazságszolgáltatás tekintetében, amelynek elsődleges célja volt, hogy az ügyfelek és jogi képviselőik ne csak a bíróság épületében, kezelőirodáiban nyújthassák be beadványaikat, illetve tekinthessenek be a peranyagba, hanem távolról, online módon is megtehessek mindezt. Nagyobb hangsúlyt kapott az elektronikus kapcsolattartás, megjelentek az elektronikus eszköz útján foganatosított eljárási cselekmények. Ezt követően a „Digitális Bíróság” projekt keretein belül elérhetővé váltak az E-aktát és a bírói munkát is segítő beszédfelismerő és -leíró szoftverek.^[4] 2019 végére minden járásbírószágon, törvényszéken, ítéltáblán és a Kúrián is kiépítésre került legalább egy, telekommunikációs eszközzel felszerelt tárgyalóterem, amellyel megteremtették az egyes bíróságok közötti közvetlen elektronikus kommunikáció lehetőségét. 2020 januárjától elérhetővé váltak az Ítélezést Támogató Rendszer (röviden: ITR) és az ehhez kapcsolódó Ügyfél Irathozzáférési Rendszer (röviden: ÜIR) szolgáltatásai. Az ÜIR lényege, hogy a bírósági eljárásban részt vevő ügyfelek minden iratot láthassanak. Ezáltal az ügyfeleknek nemcsak arra van lehetőségük, hogy a saját ügyük aktáját elektronikus módon

[3] Osztovits, 2020, 625-632.

[4] A 2020. január 1. után indult ügyeket már az E-Akta szolgáltatásának segítségével lehet nyomon követni (ld. <https://eakta.birosag.hu>).

láthassák, hanem hozzáférnek a többi irathoz is, így meg tudják nézni, hogy az adott kérdésben hol és milyen ítéletet hoztak, milyen gyorsan zajlott az eljárás. Ezek a fejlesztések jelentősen hatékonyabbá tették a peres felek közötti kommunikációt, az esetleges akadályok áthidalhatóbbá váltak, és kétségtávolú eljárás gyorsító funkcióval is bírnak. A Digitális Bíróságok elnevezésű program az Európai Unió tagállamai közül kiemelt helyre emelte a magyar bíróságokat e-ügyintézés szempontjából.^[5]

A digitalizációs törekvések a polgári eljárásjog területén is új szabályozandó tárgyköröket eredményeztek. Ennek megfelelően a Pp. már tartalmazza az elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezéseket, valamint az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatásra vonatkozó szabályokat.^[6]

Magyarországon az elektronikus tárgyalás bevezetése a koronavírus világjárvány globális elterjedését követően vált indokolttá és hangsúlyossá. A veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendeletet (a továbbiakban: Veir. rendelet) a polgári peres eljárást a személyes kontaktok minimalizálásának céljával vezérelve „szabályozta újra”. Az előzőekben felsorolt informatikai újítások, a bírósági szervezetrendszeren belüli és az ügyfélkommunikáció tekintetében is megnyilvánuló digitalizáció lehetővé tette új jogintézményként – a vírus elleni küzdelem, mint átmeneti időszak idejére – az elektronikus tárgyalások bevezetését.^[7] Az elektronikus tárgyalás bevezetését tekintem Magyarországon az online bíróságok megteremtésének, mely elsődleges lépése a digitális bíróságok kialakítása volt.

A Veir. rendelet alapján a tárgyalásokat lehetőség szerint elektronikus hírközlő hálózat vagy más elektronikus, kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján kellett lebonyolítani.^[8] Az elektronikus eszközök a bíróságok rendelkezésére álltak, azonban ezen túlmenően is számos olyan tisztázandó kérdés volt, amelyet az új perrendi elem bevezetésével szabályozni kellett. Az elektronikus tárgyalás részletszabályait és pontosítást igénylő kérdéseit a Kúria munkálta ki.^[9] Fontos kiemelni, hogy alapvetően ez a szabályozás váratlanul érintette a jogalkalmazás aktív szereplőit és az igazságszolgáltatási rendszert.

Hazánkban korábban az online bíróságokhoz közelítő megoldás bevezetésére még nem került sor, így a gyakorlatban elsőnek jelentkeztek bagatellnek tűnő, mégis adatkezelési, továbbá az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés szempontjából jelentőséggel bíró kérdések. Ilyen, megoldandó probléma volt a megfelelő program és platform kiválasztása, amelyek az online tárgyalások színteréül szolgálhatnak, továbbá azon informatikai kérdések tisztázása, hogy a bíróságokon rendszeresített programok milyen módon és feltételekkel tudnak

[5] Jogászvilág: A tisztességes eljárás joga a digitális korban, 4. rész.

[6] Jogászvilág: A jövő: online bíróságok, szoftver „bíró”, technológiai jósgömbök.

[7] Jogászvilág: Az online bíróság többé nem a távoli jövő, hanem a jelen.

[8] Veir. rendelet 21. § (3) bekezdés.

[9] a 2/2020. (IV. 30.) PK vélemény – Veszélyhelyzet ideje alatt az elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján megtartott tárgyalás feltételeiről.

a hétköznapi emberek által előnyben részesített programokkal kommunikálni, kapcsolatot létesíteni.^[10]

Az előbbiekben kifejtetteket azért tartottam szükségesnek előzetesen rögzíteni, hogy lássuk, az elmúlt években a polgári eljárásjogra jelentős kihívást gyakorolt a modern világ hozadéka, a felgyorsult társadalom, a szinte elvárt elektronizáció és olyan külső tényezők, amelyekkel számolni sem lehetett, példának okán egy világjárvány. A világ a hétköznapi ember által is érezhetően napról napra változik és fejlődik. Kérdés azonban, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog kritériumainak érvényesülése egy új online bírósági közegben is biztosítható az egyének számára a megújult polgári peres környezetben. A digitális bíróságok irányába elmozduló perrendi szabályozás sértheti-e az elvből levezethető valamely részjogosítványt?

A veszélyhelyzetet megelőzően gyakorlatot erre vonatkozóan kizárólag nemzetközi példákon keresztül találhattunk, azonban a korábban hatályos hazai szabályozás fényében látható, hogy az erről való értekezés és az esetleges de lege ferenda javaslatok megfogalmazása kimondottan aktuális lehet. A tisztességes eljáráshoz való jog általam kiemelt kritériumainak vizsgálatánál utalni fogok a veszélyhelyzeti perrend gyakorlatára, illetve egyes elvek tekintetében elemzem, hogy a lényegi tartalmat adó kritériumok megfelelően érvényesülni tudtak-e, és amennyiben nem, akár nemzetközi szabályozási példa alapján a probléma feloldására milyen formában lehet megoldási javaslattal élni.

III. A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG MINT ZSINÓRMÉRTÉK

A tisztességes eljáráshoz való jog a bírósági eljárásokkal szemben megfogalmazott kritériumok összessége, mely számos részszévre bontható. Ezen kritériumoknak az eljárásokban a körülményektől függetlenül minden esetben érvényesülniük kell. Magyarország Alaptörvénye értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.^[11] Az Alaptörvény az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJE) megfelelően szabályozza a tisztességes eljáráshoz való jogot a nemzeti jogban. Az Egyezmény értelmében mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.^[12]

[10] Jogászvilág: Biztonságosak a videokonferenciák.

[11] Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése.

[12] Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke.

A tisztességes eljáráshoz való jog a bírósági eljárások legbelső, megkerülhetetlen alapelve. A tisztességes eljárás lényegében az igazságszolgáltatás valamennyi ágában kötelezően érvényesítendő alapjog. A tisztességes eljáráshoz való jog alapvetően egy gyűjtőfogalomnak tekinthető, melyen belül különböző részjogosítványok különböztethetők meg, amelyeknek az együttes érvényesülése adja az elv lényegi tartalmát. Értendő ezalatt különösen a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás tisztessége, a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, a törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma, továbbá az ésszerű időn belüli elbírálás követelménye és az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés követelménye.^[13] Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a tisztességes eljáráshoz való jognak számos nevesített és nem nevesített összetevője van, ezek közül kiemelendő a fegyveregyenlőség a kontradiktórius eljárásokban, a nyilatkozattételre, illetve bizonyításra a kellő felkészülési idő biztosítása.^[14]

A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését kell elősegíteniük eljárásjogi kódexeinknek is. Jelen tanulmány elsődleges célja a polgári eljárásrendben irányadó részjogosítványok érvényesülése megváltozott, online körülmények között. Az elv és annak tartalma változatlan, azonban a közeg és az azzal kapcsolatos körülmények lehetnek újak, és az online bíróságok tekintetében kijelenthető, hogy akár ismeretlenek is.

A továbbiakban a polgári eljárásjogi szempontból jelentőséggel bíró elveket szeretném részletesen kiemelni, és választ adni arra a kérdésre, hogy egy elektronikus keretek között lebonyolított polgári peres eljárásban hogyan érvényesülhetnek, van-e olyan ok, amely kizárja az adott elv érvényre juttatását. A tisztességes eljáráshoz való részjogosítványai közül a polgári perben kiemelt jelentőséggel bír a kontradiktórius eljáráshoz való alapvető jog, a nyilvánosság elve, az ésszerű idő követelménye, valamint ezzel összefüggésben értelmezhető még a bírósághoz való jog mint alapvető jog is.

IV. AZ ELEKTRONIKUS TÁRGYALÁS ÉS A KONTRADIKTÓRIUSSÁG ELVE

A kontradiktórius eljáráshoz való jog általában véve azt jelenti, hogy a polgári jogi (vagy büntetőjogi) eljárásban félként részt vevőknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy megismerjék a bíróság döntésének befolyásolása céljából előterjesztett bizonyítékokat és a benyújtott észrevételeket, és azokhoz, amennyiben szeretnének, megjegyzéseket fűzhessenek. A kontradiktórius eljárás elve nem jelenik meg egzaktnan a Pp. rendelkezései között. Fontos kiemelni, és a későbbiekben ki is térek rá, hogy ezen elv nem a bírósági tárgyalás bírósági hivatalos helyiségben történő megtartásának kötelezettségét jelenti, hanem azt,

[13] Varinic, 2023.

[14] Kúria.bíróság.hu: Kúriai döntések – bírósági határozatok.

hogy valamennyi peres felet meg kell hallgatnia a peres eljárásban a bíróságnak, de legalább ennek lehetőségét biztosítani kell.^[15]

A kérdés alapvetően az, hogy online térben is megfelelő lehetőség biztosítható-e a feleknek arra, hogy ezen elv követelményei megfelelően érvényesülhessenek. Álláspontom szerint az elektronikus tárgyalás nem feltétlen jár a kontradiktóriusság elvének sérelmével. Ennek alátámasztására egy nemzetközi példát szeretnék ismertetni, amely megfelelően szemlélteti, hogy online közegben is biztosíthatók olyan feltételek, amely ezen elv garanciáit képezhetik. Ausztráliában a queenslandi bíróság elektronikusan tartott tárgyalássorozatot. Az eljárás során minden iratot előzetesen hozzáférhetővé tettek, elektronikusan feltöltötték, ezáltal biztosítva, hogy az eljárásban résztvevő felek az összes iratot időben megismerhessék. A tárgyalást egy Pexip nevű videókonferencia szoftver és a bíróság saját eTrial szoftverén keresztül bonyolították le, melyek segítségével megoszthatták a dokumentumokat, illetve a különböző bizonyítékokat, és ezzel egyidejűleg a felek is részt tudtak venni a tárgyaláson. A helyszíni bejárást egy helikopter segítségével oldották meg, amely felvételeket készített, és ezeket nézték a tárgyaláson résztvevők. Az ügyiratok kiemelik, hogy ez a módszer még előnyösebb is volt annál, mintha személyes bejárást történt volna, mivel így nagyobb területet lefedve, a fentről készített videóval jobban átlátva ismerhették meg a helyzetet az eljárás résztvevői.^[16] Valószínűleg az ügy fontossága és jelentősége alapozta meg ezt a különleges elbírálást. Mindez azonban azt is jelzi számunkra, hogy ha egy ilyen, eljárásjogi szempontból komplikáltnak mondható bizonyítás és bonyolult ügy elektronikus platformon is lebonyolítható volt, általában kijelenthető, hogy kellő informatikai felkészültség mellett pusztán az, hogy a tárgyalás az online térben zajlik, nem feltétlen kell, hogy veszélyeztesse vagy sértse a kontradiktóriusság elvének érvényesülését. Számos olyan ingyenesen, széles körben elérhető online platform van (Zoom, Microsoft Teams, Cisco Webex) amely nagy számú résztvevő számára képes biztosítani az egyidejű online jelenlétet és kiegészítő funkciókkal is bírnak, mint például a képernyőmegosztás útján a szóbeli nyilatkozat megtételével egyidejűleg bármely bizonyíték közzétételére való alkalmasság. Véleményem szerint ezen elv garanciális érvényesülésének megfelelő biztosítéka lehet a megfelelő elektronikus felület és eljárásjogi szabályok megteremtése.

V. AZ ELEKTRONIKUS TÁRGYALÁS ÉS A NYILVÁNOSSÁG ELVE

A bírósági tárgyalások főszabály szerint nyilvánosak, ami az igazságszolgáltatás függetlenségének egyik garanciája.^[17] A tárgyalás nyilvánosságának legje-

[15] Németh, 2021, 1-9.

[16] Queensland Court: The Land Court of Queensland's first fully electronic hearing.

[17] Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése.

lentősebb funkciója a társadalmi ellenőrzés, amely így lehetőséget biztosít arra, hogy az igazságszolgáltatás működése és tevékenysége átlátható és ebből következően ellenőrizhető is legyen.

Fontos azonban kiemelni, hogy a nyilvánosság, mint alkotmányos elv, nem csak abból áll, hogy a hallgatóságnak joga van részt venni a tárgyalásokon. A nyilvánosság elvének az egész bírósági eljárást át kell hatnia olyan értelemben, hogy a részt venni kívánó fél pontosan tudhassa, hogy mikorra, hova kitűzött és milyen jellegű tárgyaláson kíván részt venni. Ezt az úgynevezett tárgyalás nyilvánosságához szükséges nyilvánosságot nevezi a szakirodalom pre-tárgyalás nyilvánosságának, amit ugyanúgy biztosítani kell. Ennek érvényesülésére szolgál a bíróságok honlapján közzétett tárgyalási jegyzék egy részének megjelenítése, amelyre nem egységesen kerül sor a hazai bíróságokon.^[18]

Ezen elv érvényesülésének vizsgálatánál abból a szempontból fontosnak tartom a Veir. szabályanyagának ismertetését, hogy láthassuk: azon rövid időszakban, melyben bevezetésre került ez az eljárásforma, a nyilvánosság elve alapvetően érvényesült-e. Amennyiben arra a megállapításra jutnánk, hogy nem, úgy érdemesnek tartom áttekinteni, hogy valamely mód alkalmazásával az érvényesülése biztosítható lett volna-e.

A Veir. rendelet rendelkezésének értelmében az elektronikus tárgyalásra is megfelelően alkalmazni kellett a Pp. azon rendelkezését, amely az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatásra is alkalmazni rendelte a tárgyalás nyilvánosságának biztosítására vonatkozó szabályokat.^[19] Külön megjegyzésként jelent meg e körben, hogy a nyilvánosságot a tárgyalás „kitűzött helyszínén” kell biztosítani, ami a bíró jelenléti helyét jelenti. Ez a szabályozás több megválaszolatlan gondolatot kelt a jogalkalmazóban, mint amennyit tisztázni tud. Ennek a rendelkezésnek az értelmében a bírónak az elektronikus tárgyalás napján mindenképpen a bíróság épületén belül kellett volna tartózkodnia, még abban az esetben is, ha a tárgyalás lebonyolítására otthonában is lehetősége lett volna, feltételezve, hogy a tárgyalóterem a vírusvédelmi szabályok betartásával nyitva áll az állampolgárok számára. Amennyiben a Veir. rendelet elsődleges célját vesszük alapul, megállapítható, hogy ez a rendelkezés a Veir. céljával és szabályozásával is teljesen ellentétes, valamint egy kijárási korlátozás esetén sem tudná biztosítani a nyilvánosság érvényesülését. Mindennek fényében ez egy látszólagos rendelkezés volt, amit ezen alkotmányos elv fontossága miatt szükségesnek tartottak kimondani, azonban elmondható, hogy nem érvényesült ezen időszakban.

Annak a válasznak a megtalálásához, hogy elektronikus platformon a nyilvánosság elvének érvényre juttatására sor kerülhet-e, számos nemzetközi példa található. Az Egyesült Királyságban már a világjárványt megelőzően kialakításra került az a rendszer, melynek keretében a tárgyalásokat rögzítik és feltöltik a bíróság honlapjára, ennek alapján a nyilvánosság elvének érvényesülését bár-

[18] Navratil, 2010, 14.

[19] Pp. 624. §.

mely keretek között tudja biztosítani a bíróság, ugyanis az állampolgárok utólag is megtekinthették az eljárásokat.^[20] Texasban – kifejezetten a koronavírus világvárvány alatt – a bírósági tárgyalásokon a társadalmi részvételt úgy kívánták biztosítani, hogy a Zoom, valamint a YouTube alkalmazások segítségével élőben streamelték az eljáró bírók az eljárásokat. Kanadában a nyilvánosság elvének érvényesülése érdekében a média munkatársai számára biztosították, hogy egy előzetes regisztrációt követően, egyedi linken keresztül részt vehessenek a Zoom applikáción keresztül lefolytatott bírósági tárgyalásokon. Emellett pedig live-stream formában bárki követhette az élő tárgyalásokat a bíróság honlapján.^[21] A nemzetközi gyakorlat alapján összességében elmondható, hogy – legfőképpen a világvárvány ideje alatt – a váratlan helyzetben való folyamatos működés biztosítása mellett is találtak megoldást a nyilvánosság elvének érvényesülésére, még azokban az országokban is, ahol a perjogi hagyományoktól az eljárásokról való felvételkedzés távol állt.

Véleményem szerint egy bírósági tárgyalás interneten történő élő közvetítése, amely bárki számára elérhető, már túlmegy a nyilvánosság elvének biztosításán. Álláspontom szerint ennek a megoldásnak egyik legfőbb problémája, hogy egyáltalán nem lehet szűrni és nyomon követni, hogy milyen személyek vesznek ezáltal részt az elektronikus tárgyaláson, és rögzítik-e a tárgyalás különböző részleteit. Egy telefon kijelzőjéről vagy akár más elektronikus eszközök használatával milyen könnyen és egyszerűen tudunk rögzíteni, akár csak kiragadott pillanatokot is, egy élő közvetítésből vagy egy felvételtől. Az ilyen kiragadott pillanatok montázsával bárki, bármilyen céllal vissza tud élni a közösségi média anonim világában, melynek célja lehet akár a bírói tekintély csorbítása. Ennek egy megjósolhatatlan mértékű negatív következménye lehet mind az igazságszolgáltatás, mind a felek tekintetében. Nem áll rendelkezésünkre megfelelő gyakorlat a nemzetközi példákból ahhoz, hogy ezeket az aggályokat megfelelően kizárhassuk, így mindennek fényében én azt gondolom, hogy nem ez lenne a követendő gyakorlat hazánk számára a jövőben. Azonban az kiemelten fontos, hogy találjunk valamilyen megoldást, hiszen a bemutatott különböző gyakorlati megoldások ismeretében látható, hogy a nyilvánosság elve ezen új közegekben is biztosítható számos módon. Innovatív megoldásnak tartom azt a szabályozást, melynek értelmében a nyilvánosság elvének érvényesülése elektronikus tárgyalásokon a sajtó részvétele útján biztosított. Amennyiben a bíróságok honlapjukon a tárgyalási jegyzék részeként feltüntetnének egy internetes linket, amely által a média munkatársai előzetesen regisztrálhatnának az elektronikus tárgyalásokra, biztosítható lenne a társadalmi részvétel. Ezen megoldásra egy követendő példaként tekinthetünk, mivel képes egy újraértelmezett módon biztosítani a nyilvánosságot, és külön technikai eszközrendszer sem igényel. Azt is elképzelhetőnek tartom, hogy ugyanez a lehetőség magánszemélyek számára is elérhetővé váljon az előzetes regisztráció követelményének betartása mellett.

[20] Osztovits, 2020, 625-632.

[21] Jogászvilág: Online bíróságok 2.0: további nemzetközi gyakorlatok és tapasztalatok.

Összességében azonban elmondható, hogy pusztán a tárgyalás online térbe való áthelyezése nem zárja ki a nyilvánosság elvének érvényesülését és nem jár a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmével, sőt egyetértek azon állásponttal, hogy megfelelő szabályozás mellett akár a nyilvánosság szélesebb körű részvételét eredményezhetné.^[22] Az azonban látható, hogy a jogalkotónak külön szabályrendszer útján – ahogy a hagyományos perrendben is lefektetésre került – meg kell teremtenie a nyilvánosság érvényesülésének garanciáit az online bírósági közegben.

VI. AZ ELEKTRONIKUS TÁRGYALÁS ÉS AZ ÉSZSZERŰ IDŐ KÖVETELMÉNYE

Az észszerű időn belül való elbírálás követelményével kapcsolatban az a kérdés merülhet fel az elektronikus úton megtartott tárgyalás kapcsán, hogy képes-e ezt a követelményt kielégíteni. Véleményem szerint, amennyiben rendelkezésre áll a kellő informatikai rendszer, úgy az online térben megvalósított eljárási cselekményeknek nem eljárás-elhúzó, hanem éppen eljárást gyorsító funkciója lehet. Szerencsére a világjárvány utóhatásként egyre több bíróság képes a tanúmeghallgatásokat elektronikus úton lefolytatni, amely jelentősen költség- és időtakarékos megoldásnak tekinthető az illetékes bíróságtól távoli lakóhellyel rendelkező személyek tekintetében.

Egy elektronikus eljárás keretében szintén hasonló célt szolgálna, ha a jogi képviselőknek/feleknek nem kellene annyit utazniuk. Nemcsak az eljárást lehetne ezzel gyorsítani, hanem a perköltség, illetve a peres felek perben nem érvényesített költségei is redukálhatóak lehetnének (az is lehet, hogy szabadságot sem kellene a tanúnak, peres félnek kivennie az adott napra).

Az eljárások lefolytatásának hatékonyságát növelné továbbá, hogy elektronikus tárgyalás esetén nincsenek fizikai értelemben vett korlátok. Hagyományos tárgyalótermi körülmények között az eljáró bírónak nem csak saját és a perben részes felek időbeosztását kell figyelembe vennie, hanem például az elérhető tárgyalótermi időpontokhoz szükséges igazítania a következő tárgyalási napot. Jelentősegtelen dolognak tűnhet, de nem elképzelhetetlen, hogy a bíróságok működésében bekövetkezett ok, körülmény okán a bíróságok átszervezése válik szükségessé (a korábbi gazdasági helyzetben is tapasztalhattunk ehhez hasonlót). Ilyen helyzetben több bíró kényszerülne ugyanazon tárgyalóteremben tárgyalni, mely okán nem csak az eljárással kapcsolatos tényezőkhöz kellene igazodniuk, hanem egymáshoz is, amely nyilvánvalóan megnehezítené a követ-

[22] Osztovits András kúriai bír az igazságszolgáltatás jövőképével kapcsolatban egy interjúban kifejtette véleményét arról, hogy amennyiben a bírósági tárgyalásokról felvétel készülne és az később közzétételre kerülne, azt bárki, bárhol, bármennyiszer visszaneézheti, és ez a nyilvánosság egy sokkal szélesebb érvényesülését és egyben garanciáját jelenthetné. Forrás: Index.hu: Mesterséges intelligencia online.

kező tárgyalási határnapok kitűzését és befolyásolná az eljárások lefolytatásának hosszát. Mindent összevetve, az elektronikus úton lefolytatott tárgyalás álláspontom szerint az észszerű idő követelményének sérelmével nem járna, sőt bizonyos esetekben az online tér adta korlátlan lehetőségek okán az eljárások gyorsabb befejezését eredményezhetné, ugyanis fizikai értemen véve az eljáró bírók az egyes eljárások tekintetében nem lennének helyhez kötve, vagyis egy jelentős külső tényező rugalmas szemponttá válhatna az eljárásokban.

VII. AZ ELEKTRONIKUS TÁRGYALÁS ÉS A BÍRÓSÁGHOZ FORDULÁS JOGÁNAK KÉRDÉSEI

Az Alaptörvény szövegéből is kiolvasható és az EJEE szövegéből is kiemelten kitűnik a bírósághoz való fordulás joga. A „bírósághoz való jog” egyik aspektusa a hozzáférés joga, azaz polgári ügyekben a bíróság előtti eljárás megindításához való jog. A nemzetközi gyakorlat fényében megállapítható, hogy a „bírósághoz való jog” és a hozzáférés joga nem abszolút jogok. Korlátozásoknak vethetők alá, de ezek nem szűkíthetik vagy csökkenthetik az egyének hozzáférését olyan módon vagy mértékben, amely már ezen jog lényegét vonná el. Ez a gondolat megmutatkozik a Veir. rendelet szabályanyagában is. Tulajdonképpen társadalmi érdek okán korlátozta az állampolgárok jogát a fizikai értelemben vett bírósághoz fordulás tekintetében. Ezen átmeneti időszakban ügyfélfogadás a bíróságokon nem volt, a korábban ismertettek szerint az eljárásokat elektronikus eszközök útján kellett fogantatni, személyesen az ügyfelek a bíróság épületébe nem léphettek be.^[23] A korlátozás ellenére a jogérvényesítéstől a speciális szabályok bevezetése nyomán nem voltak elzárva az egyének. A bírósághoz való jog érvényesítése megváltozott körülmények között is lehetséges, és álláspontom szerint e tekintetben már konkrét gyakorlattal rendelkezünk. Az elektronikus tárgyalások során ugyanúgy a jogszabályban meghatározott illetékességi és hatásköri szabályok alapján a rendes bírósági szervezetrendszerbe tagozódó bíróságok jártak el, így pusztán azon körülmény miatt, hogy a tárgyalás elektronikus, nem sérül egyik perben részes félnek sem a bírósághoz forduláshoz való joga.

Ellenben más megítélés alá eshet a bírósághoz való hozzáférés joga. A „mindenkinek joga van ahhoz” (...) szófordulat alapján, követelményként az esélyegyenlőség kritériuma is egyértelműen kiolvasható a tisztességes eljáráshoz való jogból. Elektronikus tárgyaláson való részvételhez alapvető követelmény, hogy valamilyen elektronikus eszközzel és internetkapcsolattal rendelkezzen az abban részt venni köteles/kívánó fél, mely – abban az esetben ha ez egy kötelező eljárási forma lenne – okkal vethetné fel az esélyegyenlőség érvényesülésének hiányát a bírósághoz való hozzáférés kapcsán. Az Egyesült Államok Esé-

[23] Magyarország bíróságai: A bíróságok működése a rendkívüli ítélkezési szünet idején.

lyegyenlőségi és Emberi Jogi Bizottsága foglalkozott az esélyegyenlőség elvének sérülésével abból kifolyólag is, hogy a különböző fogyatékkal élő személyek számára – tanulási nehézségek, autizmus, mentális zavarok – az elektronikus tárgyaláson való részvétel során nehezített a kommunikáció és a személyes – fizikai formában való jelenlét – hiányában a történések pontos megértése.^[24]

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés joga a fentiek alapján tehát elképzelhető, hogy sérülhetne az egyének között materiális javaik tekintetében (ez egy objektív mérce), valamint szubjektív alapon az egyének kvalitásainak és specifikumainak függvényében. Az előbb említett aggályok véleményem szerint hazai viszonylatban sem alaptalanok, azonban az általános eljárásjogi szabályaink és az elektronikus tárgyalás megfelelő szabályozásának megteremtésével és alkalmazásával biztosítható az egyének számára az esélyegyenlőség az igényérvényesítésük során. A hatályos eljárásjogi szabályaink alapján főszabály szerint kötelező a jogi képviselőt a felek számára.^[25] A jogi képviselő megfelelő közbenjárása és tájékoztatása elengedhetetlen a fent leírt aggályok megelőzésére, illetve kiküszöbölésére. A veszélyhelyzet alatt az ügyvédek munkája is felértékelődött, és nekik is alkalmazkodniuk kellett az új helyzet okozta kihívásokhoz, amely az előbbiektől fényében egy ügyfélközpontúbb, gondosabb magatartást követelt. A Veir. rendelet – annak ellenére, hogy az elektronikus tárgyalásnak hazánk per-jogában nincs semmilyen előzménye/hagyománya – külön rendelkezett arról, hogy csak abban az esetben van lehetőség polgári perben elektronikus tárgyalás tartására, amennyiben minden, az eljárásban résztvevő fél számára adottak az eljárás lefolytatására a technikai feltételek (ezt a tárgyalásra idézendő személyek előzetes nyilatkozata alapján lehetett megállapítani).^[26] Ezzel a rendelet kizárta annak a lehetőségét, hogy valamely fél hátrányban részesüljön a technikai eszközök hiánya miatt.

Mindezek alapján látható, hogy elektronikus tárgyalást tartani nem lehetséges általános és kötelező jelleggel minden eljárásban. Az eljárás részletszabályait és feltételeit véleményem szerint mindenki számára egységesen biztosítható módon szükséges megalkotni, akként, hogy amennyiben valamely személy különleges bánásmódot igényel vagy a bíróság számára egyértelmű, hogy a fél közvetlen és személyes meghallgatása nem mellőzhető, úgy a bíróságnak lehetősége legyen áttérni az általános szabályok szerinti permenetre.

A bírósághoz való fordulás jogából azonban nem olvasható ki egzaktnak a fizikai értelemben vett bírósághoz való fordulás joga, mely megkövetelné a fél személyes és közvetlen eljárását a perben, így tulajdonképpen az, ha a felek elektronikus úton vesznek részt az eljárásban – megfelelő eljárásjogi garanciák beépítése mellett – nem vonja maga után a tisztességes eljáráshoz való jog megsértését.

[24] The Guardian: Court hearings via video, risk unfairness for disabled people.

[25] Pp. 72. § (1) bekezdés.

[26] Kékedi, 2020, 308-321.

VIII. ÖSSZEGZÉS

Összességében ezen eljárásjogi elvek áttekintését követően megállapítható, hogy az elektronikus tárgyalás bevezetésének és alkalmazásának nincs olyan egyértelmű korlátja, amely a tisztességes eljáráshoz való jog valamely kritériumának érvényesülését kizárná.

A bemutatott nemzetközi tapasztalatok, előzmények alapján megállapítható, hogy a megoldások e tekintetben igen sokszínűek lehetnek, és megalkotható az a szabályozási koncepció, amely a felek érdekeinek sérelme nélkül hatékonyan biztosítaná, sőt még növelné az igazságszolgáltatás működését az online térben.

Álláspontom szerint végig kell gondolni az online bíróságok lehetséges szerepét a magyar igazságszolgáltatásban, valamint azt, hogy milyen pertípusok esetén, milyen ügyekben jelenthet hatékony megoldást. A polgári peres eljárást átható szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság elveinek együttese egy elektronikus közegben megtartott tárgyalás során is biztosítható: a felek közvetlenül az online jelenlétük útján, szóban tehetnek nyilatkozatot, észrevételt. Az eljárás online formában való lebonyolítása nem jelentené az írásbeliség fókuszába történő áthelyeződést. Meghaladottnak tűnik azon értelmezés, mely alapján a bíróságokra pusztán fizikai értelemben véve tekintünk.^[27] Bucerius Law School „The Future of Digital Justice” című, 2022-es kutatása szerint a bíróságok a jövőben elhagyják majd helyhez kötöttségüket, adott esetben épület sem lesz szükséges számukra és az eljárások online zajlanak majd.^[28] Bár a kutatás a német igazságszolgáltatási rendszerre épít és adott esetben a mesterséges intelligencia bevonásával is számol, mégis jelentős annak jövőkép-víziója. Véleményem szerint ezek a nemzetközi kutatások és példák arra kell, hogy sarkallják a jogalkotót, hogy a bíróságok digitalizációjának folytatása mellett el kell kezdeni, illetve a korábbi szabályozás útján folytatni kívánatos az online bíróságok kiépítését. A digitális bíróságok és az online bíróságok nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fórumok. Az online bíróságok víziójának végrehajtása már több országban megkezdődött. A kínai igazságszolgáltatási reformnak köszönhetően Kínában három online bíróság felállításáról döntöttek. Az első évek tapasztalatai alapján érzékelhető vált, hogy az online platformok legújabb generációja, az ügynevezett internet-bíróságok átalakítják az eljárások, és ennél fogva a jogászok hagyományos szerepét, sok esetben gyorsabb és hatékonyabb vitarendezést eredményezve a felek között.^[29] Észtországban főszabályként lehetőség van a bírósági eljárást az online térben, távmeghallgatások útján lebonyolítani, amennyiben a felek a hagyományos keretek között kívánnak részt venni az eljárásban, úgy azt kifejezetten kérniük kell a bíróságtól.^[30] Richard Susskind *Online Courts and the Future of Justice* című munkájában értekezik a jövő online bíró-

[27] Mandiner.hu: Bíróságok a jövő bűvöletében.

[28] Ars Boni: Quo vadis digital justice? – egy reális vízió a bíróságok jövőjéről.

[29] Ars Boni: Okos eszközök, okos bíróságok – online igazságszolgáltatás Kínában, 2021.

[30] Ars Boni: Digitalizáció az észtországi bíróságokon: legenda és valóság, 2022.

ságainak megvalósíthatóságának feltételeiről, szükségességéről és azok megvalósításának lehetséges módozatairól, mely példák szintén jó kiindulópontként szolgálhatnak.^[31]

Ezen művekből és a nemzetközi szabályozás mintáiból kialakítható a hazánk számára irányadó jó gyakorlat és szabályozási modell. Az online bíróságok bevezetésével kapcsolatban nézőpontom szerint már nem az a kérdés, hogy bevezetésükre sor kerül-e, hanem sokkal inkább az, hogy mikor és milyen eljárásokban.

IRODALOM

- Ars Boni: Digitalizáció az észtországi bíróságokon: legenda és valóság, 2022. (Elérhető: <https://arsboni.hu/digitalizacio-az-esztorszagi-birosagokon-legenda-es-valosag/>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Ars Boni: Okos eszközök, okos bíróságok – online igazságszolgáltatás Kínában, 2021. (Elérhető: <https://arsboni.hu/okos-eszkozok-okos-birosagok-online-igazsagszolgalatasi-kinaban/>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Ars Boni: Quo vadis digital justice? – egy reális vízió a bíróságok jövőjéről. (Elérhető: <https://arsboni.hu/quo-vadis-digital-justice-egy-realis-vizio-a-birosagok-jovojerol/>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Index.hu: Amikor a gép ítél a bíró helyett. (Elérhető: https://index.hu/belfold/2020/10/05/mesterseges_intelligencia_online_birosagok_digitalizacio_itelet_biroidontes_informacios_tecnologia/?fbclid=IwAR04Xlv0A2j_Jp_4EI5MtMjM_R3RrJidG6GU-HwVMhNbq5Ku1-DRupUakr8I. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Jogászvilág: A jövő: online bíróságok, szoftver „bíró”, technológiai jösgömbök. (Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-jovo-online-birosagok-szoftver-biro-technologiai-josgombok/>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Jogászvilág: A tisztességes eljáráshoz való jog a digitális korban – 4.rész. (Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-tisztessages-eljaras-joga-a-digitalis-korban-4-resz/>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Jogászvilág: Az online bíróság többé nem a távoli jövő, hanem a jelen. (Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/az-online-birosag-tobbe-nem-a-tavoli-jovo-hanem-a-jelen>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Jogászvilág: Biztonságosak a videokonferenciák. (Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/uzlet/biztonsagosak-a-videokonferenciak/>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Jogászvilág: Online bíróságok 2.0: további nemzetközi gyakorlatok és tapasztalatok. (Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/online-birosagok-2-0-tovabbi-nemzetkozi-gyakorlatok-estapasztalatok/?hilitte=%27online%27%2C%27b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1gok%27>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Kékedi Szabolcs (2020): Hogyan tovább bírósági digitalizáció, avagy hogyan lett az elektronikus kapcsolattartás a veszélyhelyzetben az ítélkezés kulcsa? In: *In Media Res*. 2020/2. sz.
- Kúria.bíróság.hu: Kúriai döntések – bírósági határozatok. (Elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/1-dr-varga-zs-andras-tisztessages-eljarashoz-valo-jog-birosagi-aspektusbol>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).

[31] Osztoivits, 2020, 544-546.

- Magyarország bíróságai: A bíróságok működése a rendkívüli ítélkezési szünet idején. (Elérhető: <https://birosag.hu/hirek/kategoria/ugyfeleknek/ugyfeltajekoztato-birosagok-mukodese-rendkivuli-itelkezesi-szunet>. Letöltés ideje: 2024.06.15.).
- Mandiner.hu: Bíróságok a jövő büvöletében. (Elérhető: <https://mandiner.hu/kul-fold/2020/10/birosagok-a-jovo-buvoleteben>. Letöltés ideje: 2024.06.26.).
- Navratil Szonja (2010): *Az igazságszolgáltatás nyilvánossága különös tekintettel a bírósági tárgyalások nyilvánosságára*. Eötvös Károly Intézet, Budapest.
- Németh Csaba (2021): A digitális bírósági tárgyalások eljárásjogi és alkotmányjogi vonatkozásai a polgári peres eljárásokban – Javaslatok a digitális bírósági tárgyalások bevezetésére Magyarországon. In: *Gazdaság és Jog*. 2021/2. sz.
- Osztovits András (2020): Gondolatok a közeljövő bíróságairól – Richard Usskind: Online Courts and Future of Justice. In: *Magyar Jog*. 2020/9. sz.
- Osztovits András (2020): Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? In: *Magyar Jog*. 2020/11. sz.
- Queensland Court: The Land Court of Queensland's first fully electronic hearing. (Elérhető: https://www.courts.qld.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/653891/the-land-court-of-queenslands-first-fully-electronic-hearing.pdf Letöltés ideje: 2020.10.19.).
- Susskind, Richard (2019): *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University Press, Oxford.
DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198838364.003.0003>.
- The Guardian: Court hearings via video ,risk unfairness for disabled people. (Elérhető: <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/apr/22/court-hearings-via-video-risk-unfairness-for-disabled-people>. Letöltés ideje: 2024.06.15.).
- Varinic, Uok (2023): A tisztességes eljárás szerepe és az eljárási alapjogok jelentősége a magyar jogban. In: *KRE-DIT*. 2023/2. sz.